

K R E U X

ORGANIZIMI I LUFTËS KUNDËR PUSHTUESVE ITALIANË NËN UDHËHEQJEN E PARTISË KOMUNISTE TË SHQIPËRISË (Nëntor 1941 — verë 1943)

1. THEMELIMI I PARTISË KOMUNISTE TË SHQIPËRISË

Mbledhja e Grupeve Komuniste të Shqipërisë

Organizimi dhe udhëheqja e Luftës Nacionalçlirimtare nuk mund të merrej përsipër nga asnjë prej grupeve komuniste të veçuara ekzistuese. Ky ishte përfundimi në të cilin arritën komunistët shqiptarë. Nga ana tjetër, as borgjezia kombëtare, e paorganizuar, e përçarë politikisht, e dobët dhe e varur ekonomikisht nga imperia-lizmi, pa asnjë parti të vetën politike, nuk ishte në gjendje të udhëhiqte popullin shqiptar në luftën për çlirimin kombëtar. Në kushtet konkrete një parti revolucionare e klasës punëtore mund të bëhej forca e vërtetë organizuese dhe udhëheqëse e popullit shqiptar në luftën për çlirimin kombëtar e shoqëror.

Kushtet e nevojshme për krijimin e një partie të tillë komuniste qenë pjekur plotësisht. Kushtin kryesor e përbënin ekzistenca dhe zgjerimi i lëvizjes komuniste e punëtore në Shqipëri. Në dhjetëvjetëshin e fundit çdo lëvizje demokratike e revolucionare në vend ishte zhvilluar me pjesëmarrjen ose nën ndikimin e komunistëve shqiptarë. Në radhët e grupeve komuniste ishin përgatitur kuadrot e para revolucionare marksiste-leniniste, organizatorët e parë të masave. Në rrethanat aktuale tjetër kusht kryesor i brendshëm ishte acarimi në kulm i kontradiktave shoqë-

rore në Shqipëri. Shtypja e egër kombëtare dhe shfrytëzimi, rritja e qëndresës së popullit shqiptar kundër pushtuesve fashistë e tradhtarëve kishin krijuar në vend një situatë revolucionare. Kjo gjendje kërkonte në mënyrë të ngutshme një udhëheqje të aftë revolucionare për të drejtuar luftën dhe për të siguruar fitoren. Një detyrë të tillë në rrethanat konkrete të Shqipërisë mund ta kryenin vetëm komunistët. Si kusht objektiv i jashtëm i dorës së parë ishte zgjerimi i lëvizjes revolucionare punëtore botërore, sidomos rrethanat e reja që u krijuan me hyrjen e Bashkimit Sovjetik në luftën kundër Gjermanisë hitleriane.

Pra, krijimi i Partisë Komuniste të Shqipërisë u përgatit nga gjithë zhvillimi historik, ekonomik, politik e shoqëror i Shqipërisë në rrethana të caktuara ndërkombëtare.

Si një faktor vendimtar për lidhjen e komunistëve shqiptarë të grupeve të ndryshme komuniste dhe për shkrirjen e këtyre grupeve shërbeu lufta e përbashkët e komunistëve kundër skllavëruesve fashistë e tradhtarëve. Një punë shumë të madhe, gjithashtu të një rëndësie vendimtare për të propaganduar nevojën historike për krijimin e një partie të vetme revolucionare të klasës punëtore, për bashkimin luftarak të komunistëve mbi bazat e marksizëm-leninizmit dhe për organizimin në praktikë të punës përgatitore për themelimin e Partisë, zhvilloi Enver Hoxha në krye të degës së Tiranës të Grupit Komunist të Korçës Rreth kësaj qenë bashkuar një numër i rëndësishëm komunistësh të të gjitha grupeve.

Në këto rrethana udhëheqësit e grupeve komuniste arritën më në fund në marrëveshje për thirrjen e një mbledhjeje ku të shqyrtohej çështja e shkrirjes së grupeve dhe e krijimit të Partisë Komuniste të Shqipërisë. Një marrëveshje e tillë u arrit në fillim midis Grupit Komunist të Korçës e Grupit Komunist të Shkodrës. Pak më vonë u bashkua edhe Grupi i «Të Rinjve».

Mbledhja e përfaqësuesve të grupeve komuniste të Shqipërisë për themelimin e Partisë u hap në Tiranë më 8 Nëntor 1941. Qysh në fillim, pas propozimit të paraqitur nga shoku Enver Hoxha, mbledhja mori vendim historik për shkrirjen e grupeve dhe themelimin e Partisë Komuniste të Shqipërisë (PKSh). Pastaj u diskutuan raportet mbi veprimtarinë e secilit grup komunist dhe u përcaktuan detyrat themelore organizative e politike të Partisë.

Gjatë diskutimeve u shfaqën edhe një varg mosmarrëveshjesh në lidhje me çështjet ideologjike, taktike e organizative të Partisë. Pozitat marksiste-leniniste në mbledhje i mbronte shoku Enver Hoxha në luftë kundër pi-

Shoku Enver Hoxha — themelues dhe udhëheqës i Partisë
Komuniste të Shqipërisë

këpamjeve likuidatore të shprehura nga Anastas Lula e Sadik Premtja, të cilët në fakt ishin kundër krijimit të një Partie Komuniste në Shqipëri dhe mohonin në mënyrë të veçantë rolin udhëheqës të Partisë në Luftën Nacionalçlirimtare. Me shokun Enver Hoxha ishin Qemal Stafa dhe shumica e pjesëmarrësve. Mbledhja përfundoi me ngadhënjimin e parimeve të marksizëm-leninizmit. Pozitat dhe pikëpamjet e elementëve antiparti e likuidatorë u demaskuan dhe u dënuan me vendosmëri si antimarksiste dhe antikombëtare.

Mbledhja hodhi themelet ideologjike dhe organizative të Partisë së re marksiste-leniniste. Ajo «e armatosi Partinë me një program të qartë luftarak, marksist-leninist, program që u përgjigjej, në vija të përgjithshme, detyrave imediate që na shtroheshin»¹.

Në këtë Mbledhje u zgjodh Komiteti Qendror i Përkohshëm. Komiteti Qendror i Përkohshëm duhej të kryente detyrën më të ngutshme që i ngarkoi Mbledhja, të organizonte Partinë mbi baza marksiste-leniniste duke e spas-truar nga elementët fraksionistë dhe likuidatorë, duke zhdukur frymën e grupazhit, si dhe të organizonte e të udhëhiqte punën praktike për zbatimin e programit të Partisë. Drejtimi i Komitetit Qendror të Partisë iu ngarkua shokut Enver Hoxha.

Programi politik i Partisë Komuniste të Shqipërisë në Luftën Nacionalçlirimtare

Vijat kryesore të programit të Partisë u përcaktuan nga rezolucioni që u miratua në Mbledhjen e Grupeve Komuniste.

Qëllimi strategjik i Partisë ishte: «Të luftohet për pavarësinë kombëtare të popullit shqiptar dhe për qeverinë popullore demokratike në një Shqipëri të lirë prej fashizmit»². Kjo detyrë ishte e lidhur ngushtë me zgjidhjen e kontradiktave kryesore, që ekzistonin në Shqipëri në këtë kohë: kontradikta midis pushtuesve fashistë, që kishin robëruar vendin, dhe popullit shqiptar që donte të jetonte i lirë dhe i pavarur, dhe kontradikta midis mbeturinave të theksuara feudale dhe masave popullore që kërkonin vendosjen e të drejtave demokratike.

Në kushtet konkrete të Shqipërisë në plan të parë kishte dalë kontradikta midis pushtuesve dhe popullit të robëruar, kurse kontradikta e brendshme shoqërore kishte kaluar në plan të dytë. Mirëpo meqë feudalët dhe borgjezia reaksionare qenë bërë mbështetja sociale për robërimin e popullit, të dy kontradiktat u gërshetuan me njëra-tjetrën. Si pasojë, zgjidhja e njërës kërkonte medoemos zgjidhjen në të njëjtën kohë edhe të tjetrës. Prandaj Partia Komuniste e Shqipërisë luftën kundër pushtuesve fashistë nuk e ndau kurrë nga lufta kundër tradhtarëve dhe bashkëpunëtorëve të fashizmit, për një Shqipëri të lirë, të pavarur dhe demokratike-popullore. Për këtë arsye Lëvi-

1) Enver Hoxha. *Kur lindi Partia*, Tiranë, 1982, f. 220.

2) *Dokumente kryesore të PPSH*, vëll. I, f. 26.

zja Nacionalçlirimtare e popullit shqiptar ishte njëkohësisht një revolucion politik shoqëror, që krahas me dëbimin e pushtuesve fashistë, duhej të përmbyste edhe pushtetin e forcave reaksionare të brendshme dhe në vend të tij të ngrihej një pushtet demokratik-popullor.

Për të arritur qëllimin themelor, programi parashikonte si një nga detyrat kryesore bashkimin dhe organizimin luftarak të popullit në një front të vetëm nacionalçlirimtar pa dallim klase, feje, krahine dhe bindjeje politike. Në këtë front do të përfshiheshin «të gjitha fuqitë patriotike dhe antifashiste»¹ të vendit. Baza e këtij bashkimi do të ishte «njësia luftarake në mes masave punonjëse të qytetit e të fshatit»², ndërsa forca udhëheqëse Partia Komuniste e Shqipërisë.

Si formë kryesore të luftës programi përcaktonte kryengritjen e armatosur. Në rezolucionin e Mbledhjes së Grupeve Komuniste vihej si detyrë: «të mbjellim idenë për një kryengritje të përgjithshme çlirimtare të popullit»³. Që të arrihej kjo, Partia kërkonte përgatitjen politikisht dhe ushtarakisht të masave për kryengritje, nëpërmjet grevave, demonstratave, sabotazheve dhe të një pune të dendur sqaruese në gjirin e tyre. Për luftën e armatosur kundër pushtuesve vihej si detyrë të organizohej lëvizja partizane, njësitet guerile dhe çetat, të cilat duhej të shërbenin si bërthamë e Ushtrisë së ardhshme Nacionalçlirimtare.

Lufta Nacionalçlirimtare e popullit shqiptar ishte një pjesë përbërëse e luftës së madhe botërore antifashiste. Për këtë arsye në programin e Partisë vihej si detyrë lidhja e ngushtë e luftës së popullit shqiptar me Luftën Patriotike të Bashkimit Sovjetik dhe me luftën e aleatëve të tij, ShBA e Britanisë së Madhe, si edhe me luftën çlirimtare të popujve të robëruar.

Në programin e Partisë shtrohej si detyrë e veçantë aleanca me Bashkimin Sovjetik dhe popullarizimi i rolit pararojë të tij në luftën çlirimtare kundër fashizmit. Përveç kësaj, theksohej nevoja për të zhvilluar bashkëpunimin luftarak me të gjithë popujt e Ballkanit sidomos me popujt serbë, grekë, malazezë e maqedonas, të cilët ishin ngritur në luftë për çlirimin e vet kombëtar.

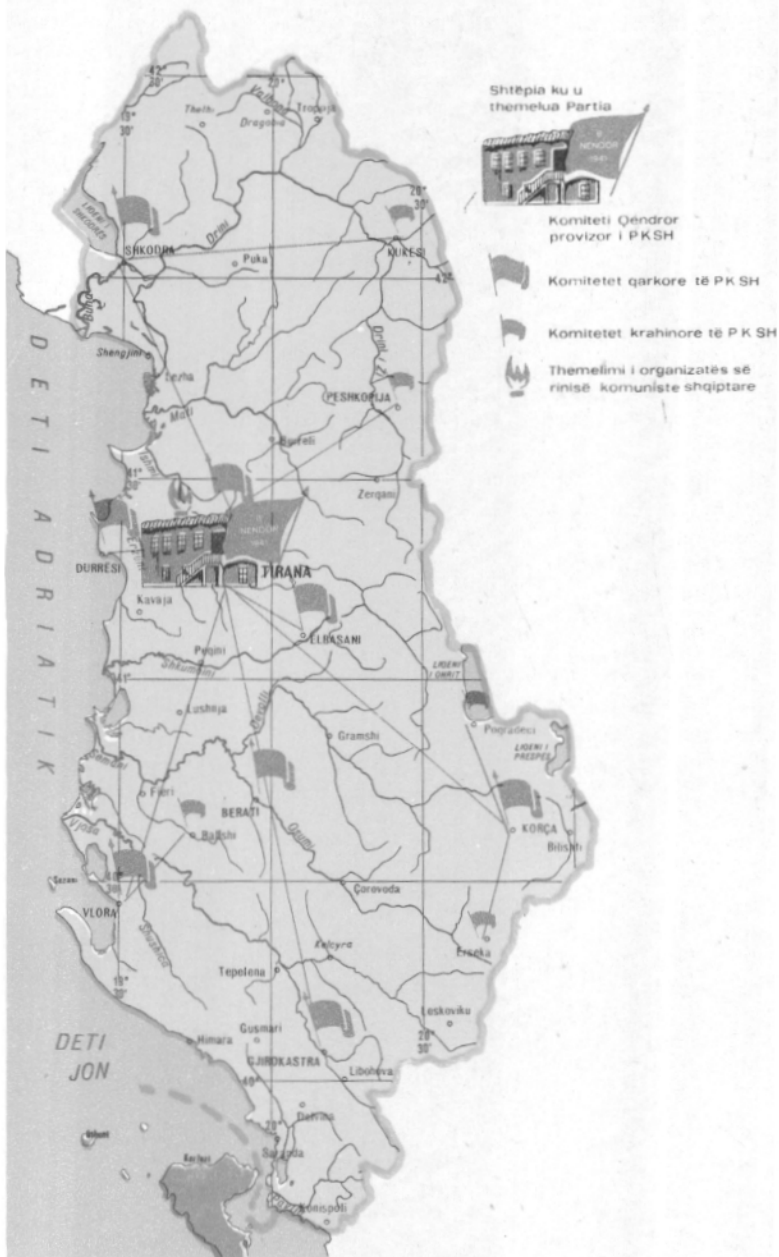
«Vetëm duke i përmbushur këto detyra, — thuhej në rezolucion, — Partia jonë mund të sigurojë influencën e vet në masat popullore dhe t'i vërë armiqtë në pamundësi

1) Po aty.

2) Po aty.

3) Po aty.

THEMELIMI DHE ORGANIZIMI I P.K. SHQIPTARE (8.XI.1941)

Shtëpia ku u themelua Partia Komuniste e Shqipërisë

për të shmangur luftën popullore prej udhës së drejtë, prej udhës së luftës kundër fashizmit».¹

Partia Komuniste e Shqipërisë u krijua si një Parti marksiste-leniniste, që s'pajtohej me oportunizmin, sektarizmin dhe fraksionizmin në radhët e saj, e ndërtuar sipas parimit të centralizmit demokratik.

Mbledhja e Grupeve Komuniste, në të cilën u formua Partia, në të vërtetë kishte rëndësinë e një Kongresi të Partisë. Vendimet e mbledhjes patën një vlerë të madhe historike për zhvillimin e luftës çlirimtare të popullit shqiptar dhe të lëvizjes komuniste e punëtore në Shqipëri.

Në Mbledhjen e Grupeve Komuniste, midis të tjerave, u vendos që të krijohej sa më parë organizata e Rinisë Komuniste Shqiptare, «e cila, — siç thotë shoku Enver Hoxha, — duhej të bëhej dhe u bë ndihmësja e lavdishme e Partisë Komuniste të Shqipërisë».²

Themelimi i organizatës së Rinisë Komuniste diktohej nga rritja e lëvizjes revolucionare antifashiste, në vijat e para të së cilës ndodhej rinia shqiptare që e ndjente thellë peshën e rëndë të shtypjes dhe të korrupsionit fashist.

1) *Po aty*, f. 27.

2) Enver Hoxha. *Kur lindi Partia*, Tiranë, 1982, f. 240.

Rinia, sidomos rinia punëtore dhe shkollore, që ishte përleshur e gjakosur në grevat e demonstratat antifashiste me armiqtë, e ndiente nevojën e ngutshme të organizimit nën drejtimin e një udhëheqjeje të shëndoshë revolucionare. Kjo udhëheqje do të sigurohej nga Partia nëpërmjet Rinisë Komuniste.

Në bazë të vendimit të Mbledhjes së Grupeve Komuniste dhe nën drejtimin e drejtpërdrejtë të Komitetit Qendror të Partisë, më 23 nëntor 1941 u themelua në Tiranë Organizata e Rinisë Komuniste Shqiptare.

Sekretar Politik i Komitetit Qendror të Rinisë Komuniste Shqiptare u zgjodh Qemal Stafa.

Komiteti Qendror i PKSh, duke përshëndetur themelimin e kësaj organizate, në letrën e shkruar nga shoku Enver Hoxha, shprehte bindjen se «Rinia Komuniste Shqiptare do të jetë e denjë për besimin që ka vënë mbi të Partia jonë e re dhe se do të dijë të kryejë revolucionarisht detyrën e lartë që i është ngarkuar... në njësi të çelniktë vullnetesh dhe zemrash me Partinë, të organizojë e të udhëheqë revolucionarisht rininë shqiptare të skllavëruar drejt së ardhmes së ndritur, drejt çlirimit nga zinxhirët mesjetarë të skllavërisë fashiste dhe drejt jetës së re të përparimit, të kulturës dhe të gëzimit»¹.

2. BASHKIMI I POPULLIT SHQIPTAR NË FRONTIN NACIONALÇLIRIMTAR. ZGJERIMI I LUFTËS SË ARMATOSUR

Organizimi i luftës së armatosur kundër fashizmit

Pas themelimit të PKSh, detyra kryesore që qëndronte para saj dhe që nga zgjidhja e drejtë e së cilës varej zbatimi i gjithë programit të Partisë, ishte që masat e gjera të popullit të pranonin udhëheqjen e saj, dhe, si rrjedhim, të hidheshin në luftë të hapur me armë kundër pushtuesve fashistë dhe tradhtarëve për çlirimin e vendit.

Këtë detyrë PKSh e zgjidhi me anën e një pune të gjerë dhe të palodhur politike sqaruese dhe organizative me masat e popullit dhe, kryesisht, nëpërmjet veprimeve luftarake.

Pas mbarimit të luftës italo-greke, në Shqipëri va-

1) Enver Hoxha. *Vepra*, vëll. 1, f. 1-2.

zhdonin të qëndronin forca të mëdha ushtarake italiane, të cilat i kalonin të 100 mijë vetët. Armiku, pra, ishte i fortë e i armatosur. Vështirësitë e fillimit të luftës shtoheshin edhe nga veprimtaria e «kolonës së pestë», e elementëve reaksionarë e disfatistë të maskuar në shërbim të armikut si dhe nga puna e armiqve të Partisë, si Anastas Lula, Sadik Premte etj. të cilët e ndihmonin pushtuesin duke u përpjekur të shkatërronin Partinë e të përçanin bashkimin e popullit në Luftën Nacionalçlirimtare.

Partia Komuniste e Shqipërisë ishte e vendosur t'i kapërcente me vetëmohim të gjitha këto vështirësi. Nën drejtimin e saj, tani grevat dhe demonstratat bëheshin më të organizuara, më të shpeshta e më masive. Më 28 nëntor 1941, në përvjetorin e ditës së pavarësisë, demonstrata të reja shpërthyen në të gjithë vendin. Një nga më të fuqishmet ishte demonstrata që u zhvillua atë ditë në Tiranë. Ato bënë që armiku të trembej shumë dhe treguan guximin e aftësinë udhëheqëse të Partisë Komuniste. Deri në fund të vitit 1941 u krijuan njësitet guerile në qytetet kryesore të vendit dhe në fillim të vitit 1942 në një varg qytetesh të tjera e në shumë krahina të Shqipërisë.

Njësitet guerile ishin reparte të vogla e të lëvizshme partizanësh prej 5-10 vetësh, të cilat kryenin veprime të armatosura në kushte ilegale. Në qytete njësitet guerile sabotonin veprimet e armikut, shkatërronin depot e tij, vrisnin oficerë fashistë e spiunë, rrëmbenin armë e materiale të tjera të nevojshme për Luftën Nacionalçlirimtare. Në fshatra sulmonin postet e karabinierisë dhe të milicisë fashiste, rrëmbenin të dhjetat dhe ua kthenin përseri fshatarëve, prisnin vijat e komunikacionit etj.

Zgjerimi i shpejtë i Lëvizjes Nacionalçlirimtare i tronditi shumë armiqtë. Detyra kryesore që mori përsipër qeveria e re kuislinge e Mustafa Merlikë Krujës ishte asgjësimi i Lëvizjes Nacionalçlirimtare dhe lufta kundër komunistëve, udhëheqës të kësaj lëvizjeje. Mustafa Kruja mori masa të jashtëzakonshme policore kundër patriotëve antifashistë shqiptarë. U ndalua qarkullimi natën dhe qëndrimi ose shëtitja e më shumë se tre njerëzve bashkë, prindërit ngarkoheshin me përgjegjësi për «krimet politike» të fëmijve të tyre, ndërsa nëpunësit shtetërorë detyroheshin të bënin deklarata se besonin në fitoren e Boshitit dhe se nuk merrnin pjesë në lëvizjen komuniste etj.

Pushtuesit fashistë u kujdesën njëkohësisht t'u jepnin një ngjyrë nacionaliste veprimeve të Mustafa Krujës. Mussolini i dërgoi udhëzime të posaçme Mëkëmbësit në Tiranë për t'u premtuar shqiptarëve, për qëllime mashtrimi,

«më tepër autonomi». Lidhur me këtë ata vendosën të hiqnin nga flamuri shqiptar sëpatat e Liktorit dhe stemën e Savojës, duke i quajtur këto shenja si «shkakun e zemërimit dhe revoltës së patriotëve shqiptarë» (Çiano). Këtij qëllimi i shërbeu edhe ndërrimi i emrit të Partisë Fashiste Shqiptare, duke i shtuar fjalën «kombëtare».

Masat terroriste dhe demagogjike të qeverisë kuislinge të Mustafa Krujës nuk ishin në gjendje të ndalnin rritjen e Lëvizjes Nacionalçlirimtare, të udhëhequr nga komunistët, të cilët qëndronin në radhët e para të luftës, duke treguar shembuj vetmohimi dhe heroizmi.

Më 22 shkurt 1942 në Shkodër u zhvillua një demonstratë e madhe, që u organizua nga Komiteti Qarkor i Partisë. Kjo demonstratë u shndërrua në përleshje të përgjakshme të patriotëve shqiptarë me fashistët. Më 7 prill, në Tiranë, u zhvillua një demonstratë tjetër e madhe antifashiste, e cila u shpërnda vetëm pasi pushtuesit italianë përdorën pushkët e mitralozat. Më 12 prill, në Durrës, në protestën e fuqishme me rastin e përvjetorit të pushtimit, masat popullore u përleshën me karabinierët e milicët fashistë.

Shembullin e qëndrimit heroik komunistët e dhanë edhe në burgjet e fashizmit, përpara torturave dhe vdekjes. Siç e dëshmojnë dokumentet e armikut, fjalët e tyre të fundit para vdekjes ishin: «Rroftë Shqipëria e lirë! Rroftë komunizmi!».

Në Tiranë më 5 maj, duke luftuar kundër mercenarëve fashistë, u vra anëtari i KQ të PKSh dhe sekretari politik i Rinisë Komuniste Qemal Stafa. Ai ishte një militant i shquar që ia kushtoi jetën e vet revolucionit. Ndonëse ilegal dhe i gjurmuar në të katër anët e vendit nga policia fashiste, Qemali e shtoi veprimtarinë e vet revolucionare, mori pjesë në aksione të ndryshme dhe kreu detyra të shumta e të rëndësishme të Partisë. Ai ishte një prozator i zoti dhe poet me ndjenja të holla. Shkrimet e tij ishin thirrje për revoltë kundër tiranisë fashiste. Vdekja heroike e Qemal Stafës ngjalli një valë të madhe urrejtjeje kundër pushtuesve fashistë dhe veglave të tyre dhe u bë nxitje për të shtuar radhët e luftëtarëve antifashistë¹.

Në Shkodër, më 22 qershor 1942, të rrethuar në një shtëpi duke luftuar kundër qindra karabinierëve dhe milicëve, ranë dëshmorë komunistët Perlat Rexhepi, Branko Kadia dhe Jordan Misja. Në këtë betejë fashistët, pas dështimit të përpjekjeve të shumta për ta marrë shtëpinë-

1) Dita kur u vra Qemal Stafa, 5 maji, është shpallur si «Dita e dëshmorëve» dhe përkujtohet në gjithë vendin.

-kala të komunistëve, u detyruan ta bombardojnë me aeroplan. Ne perleshje të ashpër me fashistët më 19 korrik në Goricë të Gjirokastrës u vra Myzafer Asqeriu. Në rrugët e Tiranës, duke luftuar me fashistët ra heroikisht komunisti Misto Mame, më 16 gusht, dhe pas katër ditësh komunisti Mihal Duri.

Në këtë kohë u kryen një varg veprimesh luftarake kundër fashistëve në të gjithë vendin. Në Tiranë njësitet guerile hodhën në erë centralin telefonik, depon e xhenios, sulmuan aerodromin ku shkatërruan pajisje ushtarake, vranë agjentë të fashizmit etj. Në Vlorë sulmuan qendra të milicisë e karabinierisë, u hodhën në erë depot me municion luftarak në Radhimë e në Mavrovë, u vranë agjentë të armikut. Në Korçë u dogjën ndërtesa e fashios dhe depoja e fabrikës së birrës, u vra kuestori (shefi i policisë fashiste) dhe armiq të tjerë, ndërsa në Elbasan u vra prefekti. Në Shkodër u sulmua e u hap burgu, prej nga u arratisën shumë të burgosur politikë.

Por veprimi luftarak më i madh deri atëherë, i organizuar në shkallë kombëtare nga PKSh, ka qenë aksioni i 24 korrikut 1942. «Nata e 24 korrikut, — udhëzonte Komiteti Qendror të gjitha organizatat e Partisë, — duhet të jetë një natë sulmi të përgjithshëm mbi armikun. Preni telat, shtyllat telefonike e telegrafike në të gjithë qarkun tuaj. Goditni armikun atje ku e dëmtoni më shumë.»

Të nesërmen në të gjithë Shqipërinë nuk punonte më asnjë vijë telefonike dhe telegrafike.

Ky aksion i madh u kallu frikën armiqve, pasi ishte një shfaqje e forcës gjithnjë më të madhe dhe më kërcënuese të lëvizjes çlirimtare. Të trembura nga ky aksion, forcat italiane që ndodheshin në Greqi, njoftonin komandën e tyre: «Ne nuk i ndjejmë shpatullat të sigurta!».

Krahas aksioneve të njësiteve guerile, në qytete herë pas here shpërthenin demonstrata të fuqishme, me pjesëmarrjen e një numri të madh njerëzish, burra e gra, si domos të rinj e të reja. Në njërin ndër këto demonstrata që u zhvillua më 17 shtator 1942 në Tiranë dhe që njihet si demonstrata e grave, të cilat protestonin kundër internimit në Itali të patriotëve të burgosur nga fashistët dhe kërkonin lirimin e tyre, mbeti e plagosur rëndë nëna Mine Peza, e cila vdiq pas disa ditësh. Vdekja e saj shërbeu si kushtim për Luftën Antifashiste Nacionalçlirimtare.

Veprimet luftarake kundër pushtuesve u bënë më të shpeshta me krijimin e çetave partizane. Sipas direktivave të Komitetit Qendror të PKSh të shkurtit e marsit 1942, në pranverë të këtij viti, përveç çetës së Pezës që vepronte

si çetë partizane prej gushtit 1941, u krijuan edhe çetat partizane të Kurveleshit, Gorës, Skraparit, Shkodrës, Mokrës, Devollit e Dibrës, kurse në korrik e në gusht u formua çeta e Matit dhe çeta e Çermenikës.

Përveç çetave vepronin edhe një numër njësitësh partizane. Ndër kryesoret ishin njësitë i Vlorës, i krijuar që në janar 1942, dhe njësitet e Mokrës, të Kolonjës, të Martaneshit, të Mallakastrës, të Malësisë së Gjakovës etj. Më vonë këto njësite u shndërruan në çeta.

Çeta partizane ishte njësi luftarake që përbëhej prej 20-60 vetësh, të armatosur me armë të lehta të llojeve të ndryshme. Çeta drejtohej nga komandanti dhe komisari politik. Bërthama e çetave partizane ishin komunistët (anëtarët e partisë dhe të rinjtë komunistë), që u dërguan nga komitetet qarkore të Partisë posaçërisht nga qytetet në mal. Rritja e çetave u bë sidomos me fshatarë. Fshati u bë baza dhe burimi i çetave partizane. Të gjithë luftëtarët e çetës ishin vullnetarë. Partia u ngarkoi atyre të kryenin aksione luftarake kundër pushtuesve e tradhtarëve, t'i edukonin partizanët me ndërgjegje të lartë patriotike e revolucionare dhe t'i ngrinin nga ana kulturore e arsimore, të propagandonin vijën e Partisë në masat fshatare, të mobilizonin popullin në luftën çlirimtare e ta ndihmonin atë të ngrinte këshillat nacionalçlirimtarë.

Çetat partizane u hodhën menjëherë në veprime luftarake kundër pushtuesve dhe tradhtarëve. Ato kryen një varg goditjesh kundër postave të armikut dhe spastruan krahina të tëra si Kurveleshin, Gorën, Oparin, Skraparin, një pjesë të krahinës së Matit, të krahinës së Dibrës etj. Ato sulmuan automjete me karabinierë, milicë e ushtarë. Nga më të rëndësishmet ishin aksioni i çetës së Skraparit kundër një bande milicësh në Mëlovë të Tomoricës, që përfundoi me çarmatosjen e tyre. Si kundërveprim, në shtator pushtuesit organizuan një operacion nëshkimor kundër Skraparit. Çeta partizane me një numër të madh vullnetarësh nga populli i thyen armiqtë, duke u shkaktuar atyre një disfatë të turpshme dhe duke çliruar për disa ditë Çorovodën, qendrën e nënprefekturës.

Trimëria e partizanëve në luftën kundër pushtuesve e tradhtarëve, sjelljet shembullore me popullin ngjallën admirimin dhe dashurinë për ta. Çetat partizane zhvillonin një punë të madhe politike me masat fshatare, ndihmonin popullin për nevojat e tij, luftonin analfabetizmin, paragjykimet dhe zakonet prapanike, pajtonin gjaqet. Në zonat e çliuara vendosën rendin revolucionar e qetësinë, mbronin popullsinë nga kusarët e kriminelët. Masat popullore shi-

Çetat e para partizane

konin për herë të parë në çetat partizane mbrojtësit e tyre, ushtrinë e tyre dhe i ndihmonin e i përkrahnin pa u kursyer. Shtëpitë e kasollet e fshatarëve u bënë strehë për partizanët. Në qytete e fshatra populli i thjeshtë ndihmonte partizanët me ç'të kishte: para, veshmbathje, ushqim, ilaçe etj. Me mjetet financiare të dhuruara nga populli u krijua fondi i Luftës Nacionalçlirimtare.

Një rol të rëndësishëm për sqarimin e vijës së drejtë të partisë, për mobilizimin dhe bashkimin e popullit në Luftën Nacionalçlirimtare, luajti «Zëri i popullit», organ qendror i PKSh, numri i parë i të cilit doli më 25 gusht 1942. «Zëri i popullit» u themelua dhe u drejtua nga shoku Enver Hoxha.

«Jilluroq i hës»

Konferenca e Pezës dhe krijimi i Frontit Nacionalçlirimtar

Organizimi dhe zgjerimi i luftës së armatosur çlirimtare shërbeu si bazë për bashkimin politik të popullit shqiptar në Frontin Antifashist Nacionalçlirimtar rreth Partisë Komuniste të Shqipërisë.

Detyrën për krijimin e një fronti të tillë Partia e kishte

«Zëri i popullit»

shtruar që në kohën e themelimit të saj. Më vonë zbatimin e kësaj detyre KQ i PKSh e konkretizoi në Konsultën e Parë të Aktivit të PKSh në prill 1942. Kjo mbledhje shkatërroi pengesat që nxirnin tradhtarët e Partisë A.Lula e S.Premte në rrugën e bashkimit të popullit në Frontin Nacionalçlirimtar, përcaktoi më qartë rolin e këtij Fronti dhe detyrat e këshillave nacionalçlirimtarë, që duhej të formoheshin si në vendet e çliruara, ashtu edhe në ato të paçliruara, shërbeu për forcimin e Partisë si udhëheqësja e Frontit dhe e luftës çlirimtare.

Në vazhdim të Konsultës së Parë të Aktivit të Partisë, në fund të qershorit, u mbajt Konferenca e Jashtëzakon-

Pamje e jashtme e shtëpisë ku u mbajt Konferenca e Pezës

shme e Partisë, e cila duke asgjësuar rrymën fraksioniste likuidatore të A.Lulës e S.Premtes, e çelikosi unitetin e Partisë dhe i çeli rrugë të gjerë bashkimit të masave popullore rreth saj.

Sukseset e arritura në luftën e armatosur, të drejtuar

nga Partia Komuniste e kishin rritur autoritetin politik të saj në gjithë vendin. Deri në verën e vitit 1942 programin e Partisë e kishin njohur e përqafuar masat e gjera të popullit shqiptar. Në ato çaste të hovit revolucionar e të rritjes së ndërgjegjes të masave popullore, në fillim të korrikut 1942, KQ i PKSh vendosi thirrjen e një konference

Enver Hoxha me Myslim Pezën

nacionalçlirimtare në shkallë kombëtare, e cila u mbajt në Pezë më 16 shtator 1942. Në Konferencën e Pezës morën pjesë 18 delegatë, përveç disa dëgjuesve: përfaqësues të Partisë Komuniste me shokun Enver Hoxha në krye, të nationalistëve patriotë e revolucionarë, Myslim Peza, Baba Mustafa Martaneshi, Haxhi Lleshi; përfaqësues i Rinisë Komuniste Nako Spiru, përfaqësuese e të rejave dhe grave antifashiste Nexhmije Xhuglini. Merrte pjesë edhe Abaz Kupi, përfaqësues i elementëve zogistë si dhe disa përfaqësues të rrymave të ndryshme nacionaliste që nuk e kishin përcaktuar ende qëndrimin e tyre ndaj pushtuesit.

Në Konferencë u shqyrtuan çështja e bashkimit të popullit shqiptar në luftën kundër pushtuesve fashistë dhe çështja e organizimit të këshillave nacionalçlirimtarë.

Shoku Enver Hoxha mbajti referatin: «Këshillat nacionalçlirimtarë si organe bashkimi e lufte të popullit shqiptar». Pas diskutimeve Konferenca pranoi platformën e Luftës Nacionalçlirimtare të popullit shqiptar të përpunuar nga KQ i PKSh dhe zgjodhi Këshillin e parë të Përgjithshëm Nacionalçlirimtar të përbërë prej 8 vetësh.

Kjo platformë, e cila u shpreh në rezolucionin e miratuar nga Konferenca, përmbante këto pika kryesore: të luftohet për një Shqipëri të lirë, të pavarur dhe demokratike; të forcohen bazat e vërteta të bashkimit luftarak të popullit shqiptar me anën e luftës së armatosur kundër pushtuesve e tradhtarëve; të organizohen të gjitha forcat patriotike të vendit në një front të përbashkët nacionalçlirimtar pa dallim klase, bindjeje politike, feje dhe krahine; organe të bashkimit dhe të mobilizimit të popullit në luftë dhe organe të pushtetit popullor të jenë këshillat nacionalçlirimtarë, të përgatitet kryengritja e përgjithshme e armatosur e popullit, si etapë e fundit dhe rrjedhim logjik i luftës partizane; të bëhet një luftë e organizuar kundër shoqërive monopoliste italiane dhe kundër të gjithë shfrytëzuesve që majmen në kurriz të popullit me ndërmjetësinë e pushtuesve dhe kundër gjithë veglave të të huajve.

Pranimi nga Konferenca e Pezës i platformës që u parashtrua nga PKSh ka qenë fitorja e parë e madhe politike e Partisë. Që prej kësaj kohe vija politike e Partisë në përgjithësi u bë vija politike e gjithë popullit shqiptar.

Në Konferencën e Pezës u rrah edhe problemi i Kosovës. U arrit në marrëveshje që ky problem të zgjidhej në bazë të parimit të vetëvendosjes së popujve. Këshilli i Përgjithshëm Nacionalçlirimtar i Shqipërisë, i krijuar në këtë Konferencë, do t'i jepte një ndihmë të pakursyer po-

pullsisë shqiptare kosovare që të ngrihej në luftë kundër pushtuesve fashistë, përkrah gjithë popullit shqiptar dhe popujve të Jugosllavisë dhe të krijonte këshillin e vet nacionalçlirimtar.

Vendimet e Konferencës historike të Pezës i dhanë një hov të ri zhvillimit dhe zgjerimit të Luftës Nacionalçlirimtare. Fronti Antifashist Nacionalçlirimtar u bë hallka kryesore për zgjidhjen e detyrave të Luftës Nacionalçlirimtare, për bashkimin e të gjitha forcave patriotike e demokratike të vendit, për krijimin e Ushtrisë Popullore. Fronti Antifashist Nacionalçlirimtar nuk u krijua mbi bazën e koalicionit të partive të ndryshme politike, por ishte një formë e veçantë organizimi politik dhe bashkimi luftarak të drejtpërdrejtë të masave, në themelin e së cilës qëndronte aleanca e klasës punëtore me fshatarësinë nën udhëheqjen e Partisë Komuniste.

Në të gjithë krahinat e vendit, duke zbatuar vendimet e Konferencës së Pezës, filloi ngritja e këshillave nacionalçlirimtarë.

Këshillat nacionalçlirimtarë ishin organe të Frontit e të kryengritjes së armatosur të popullit, si edhe bërthama të pushtetit të ri revolucionar. Ato kryenin detyra ushtarake, politike e ekonomike dhe ngriheshin mbi gërmadhat e aparatit të vjetër burokratik shtetëror. Në zonat e paçliruara këshillat nacionalçlirimtarë ndihmonin në mënyrë aktive për bashkimin e masave të gjera popullore, drejtonin luftën politike kundër armikut dhe përgatitnin masat për kryengritjen e përgjithshme; organizonin luftën ekonomike kundër shoqërive anonime, sabotonin masat ekonomike të armikut (grumbullim bereqeti, të dhjetash, leshi etj., që armiku e bënte me anën e shoqërive të tilla si SASTEB, EAGA etj.); luftonin të gjithë ata që shfrytëzonin popullin si dhe ndërmjetësit e pushtuesit; siguronin armë e ndihmë për partizanët. Në tokat e çliruara këshillat nacionalçlirimtarë kryenin detyrat e organeve të pushtetit, mbanin rregullin e qetësinë, kujdeseshin për nevojat e popullit, zhvillonin arsimin, organizonin financat, tregtinë, zgjidhnin konflikte civile dhe, sidomos, pajtonin gjaqet. «Rëndësia e këshillave nacionalçlirimtarë në vendin tonë, — theksonte rezolucioni i Konferencës së Pezës, — është e madhe. Me anë të tyre bëhet qeveria, mobilizohet populli për në luftë e për në kryengritje».¹

Sipas vendimeve të Konferencës së Pezës, këshillat

1) *Dokumente të organeve të larta të pushtetit revolucionar nacionalçlirimtar*, Tiranë, 1962, f. 13.

nacionalçlirimtarë ngriheshin në fshatra, në krahina (komune), në qytete dhe në lagje. Me nismën e organizatave të Partisë Komuniste, këshillat nacionalçlirimtarë ishin ngritur në mjaft fshatra para Konferencës së Pezës, gjë që ndihmoi për të përgjithësuar përvojën në ndërtimin dhe veprimtarinë e këshillave. Këshillat, si në krahinat e çliaruara, ashtu edhe në ato të paçliaruara, lindën e u forcuan si organizma demokratike mbi bazën e zgjedhjeve të lira dhe drejtpërdrejt nga vetë masat popullore. Mbështetje e armatosur e këshillave ishin çetat partizane.

Konferenca e Pezës vuri bazat politike dhe organizative të bashkimit të popullit të krijuar në luftën kundër pushtesit, formoi Frontin Nacionalçlirimtar dhe hodhi themelet e pushtetit të ri demokratik-popullor. Në këtë mënyrë ajo i dha një hov të ri zhvillimit të lëvizjes çlirimtare revolucionare në Shqipëri.

Zgjerimi i mëtejshëm i lëvizjes së armatosur çlirimtare. Terrori fashist

Me forcimin e bashkimit të popullit shqiptar rreth Partisë Komuniste u zgjerua dhe u forcua më tepër lëvizja e armatosur kundër fashizmit.

Pas Konferencës së Pezës u rrit numri i çetave. Deri në fund të vitit 1942 në Shqipëri numëroheshin rreth 25 çeta partizane me afro 2000 luftëtarë. Veç këtyre, në krahinat e çliaruara u organizuan çetat territoriale të fshatrave, si reparte të vetëmbrojtjes dhe ndihmëse të çetave partizane.

Në të gjitha anët e vendit çetat partizane goditnin repartet e ushtrisë italiane, të karabinierise, policisë e milicisë fashiste, autokolona ushtarake, depo me armatime, kapnin plaçkë luftime, çlironin krahina të reja dhe vendosnin pushtetin popullor. Ndër veprimet luftarake më të rëndësishme të çetave partizane në fund të shtatorit dhe gjatë tetorit 1942 ishin aksionet e çetave të Pezës, Çermnikës, Mokrës, Kurveleshit e Dibrës kundër autokolonave ushtarake armike, veprimet e çetave partizane të Devollit, Skraparit, Kolonjës e Shkodrës kundër postave të karabinierisë e të milicisë fashiste. I kapur pa ndjenja në fushën e betejës vdiq në tortura në Peshkopi luftëtari trim Nazmi Rushiti. Më 10 tetor, në Tiranë ra duke luftuar heroikisht kundër tankeve fashiste komandanti i njësiteve guerile të kryeqytetit Vojo Kushi. Bashkë me të u vranë edhe komunistët Sadik Stavaleci e Xhorxhi Martini. Një heroizëm të vërtetë kanë treguar në këtë kohë edhe katër të rinjtë

komunistë Hajredin Bylyshi, Mumin Selami, Bajram Tusha dhe Hiqmet Buzi në qytetin e Vlorës. Natën e 18-19 tetorit ata u rrethuan nga qindra karabinierë e policë fashistë. Të katër trimat ranë theror në një luftim të pabarabartë duke ngritur lart emrin e të riut komunist. Heroikisht vdiq më 22 tetor edhe i riu komunist Shyqri Ishmi. Fashistët, pasi e kapën të plagosur në një aksion, ushtruan mbi të tortura të përbindshme për ta detyruar të mohonte çështjen e luftës çlirimtare. Kur panë që s'e thyenin dot, e varën. Fjalët e fundit të tij: «Rinia shqiptare asht si ai bari i livadhit, që i kositun len ma i gjallshëm» simbolizojnë vendosmërinë e rinisë shqiptare në luftë dhe besimin e saj të patundur në çështjen e komunizmit.

Në nëntor aksionet e çetave partizane u shtuan në mënyrë të veçantë për nder të 30-vjetorit të Shpalljes së Pavarësisë kombëtare. Gjatë këtij muaji çeta partizane e Kurveleshit zuri rob gjithë repartin e milicisë fashiste në Kuç dhe çliroi qendrën e nënprefekturës, Gusmarin. Çetat e Pezës, Shkodrës e Tropojës prishën ndërlihdhjen telegrafonike, reparte të tjera partizane në Gjirokastër, Korçë, Vlorë, Berat, Elbasan, Mat e Dibër goditën e dëmtuan rëndë autokolonat ushtarake armike dhe likuiduan një varg postash fashiste. «Lajmet që vinë nga krahinat, — shkruante në këtë kohë «Zëri i popullit», — pohojnë se dita e 28 Nëntorit është pritur e përcjellë në gjithë Shqipërinë me një varg sabotimesh e sulmesh mbi kolonat në ecje të armikut, mbi postëkomandat, mbi komunikacione, depo municionesh dhe me aksione të tjera nga ana e çetave tona partizane».

Në dhjetor goditjet kundër skllavëruesve fashistë e tradhtarëve u bënë më të shpeshta e të fuqishme. Deri në fund të vitit 1942 partizanët kishin çliruar krejt Pezën, Skraparin, Tomoricën, Kurveleshin, Martaneshin, Gorën, Oparin, Mesaplikun, një pjesë të Çermenikës, të Mallakastrës, të Devollit, të Dëshnicës, të Shpatit, të Mbishkodrës, të Kolonjës etj.

Në të gjitha fshatrat e krahinat që çlironin, çetat partizane, pasi likuidonin pushtetin e vjetër shtypës, ngrinin këshillat nacionalçlirimtarë. Kështu me rrugë revolucionare filloi asgjësimi i makinës shtetërore të pushtuesit e të veglave të tij dhe bëhej kalimi i pushtetit në duart e masave të armatosura popullore.

Zgjerimi i lëvizjes partizane në gjithë Shqipërinë, çlirimi i një vargu krahinash nga repartet partizane i dhanë zemër popullit shqiptar dhe forcan besimin e tij në çlirimin e atdheut.

Kjo gjendje e krijuar në Shqipëri shqetësoi pushtuesit fashistë dhe veglat e tyre, të cilët për t'i bërë ballë Lëvizjes Nacionalçlirimtare, që rritej pa u ndalur, shpërthyen një valë të re terrori dhe filluan operacione ushtarake në krahina të ndryshme të vendit. Në qarkoren e dërguar më 31 gusht 1942, Mustafa Kruja porosiste prefektët se «është gjë krejt e padobishme të mbushen burgjet dhe të shqetësohen gjyqtarët me elementë që duhen varur në litar». Ai urdhëronte prefektët që të digjin e të shembnin shtëpitë e të arratisurve dhe të internonin familjet dhe përkrahësit e tyre. Jakomoni për të terrorizuar popullin, me dekrete të posaçme urdhëroi të kryheshin raprezalje në masë kundër popullsisë. Kështu, për çdo bombë të hedhur në qytet urdhëronte të digjej një shtëpi dhe qyteti të detyrohej të paguante 2000 franga gjobë; kundër banorëve të fshatrave me rreze pesë kilometra nga vendi i aksionit të partizanëve, u vendos një gjobë kolektive prej 10 000-20 000 frangash, ndërsa kryetarët e familjeve të zonës internoheshin. Qindra e mijëra djem e vajza, burra e gra, u arrestuan, u burgosën ose u dërguan nëpër fusha përqendrimi brenda vendit dhe në ishujt e Italisë.

Për kryerjen e operacioneve ndëshkuese kundër popullsisë me dekret të posaçëm të Mëkëmbësit në shtator 1942 u krijua «Komanda e Përgjithshme e Sigurimit Botuer të Mbretnisë», e drejtuar nga gjenerali italian Xanini. Pushtuesit kishin vënë shpresa të mëdha në veprimtarinë e kësaj komande. Në një letër që Jakomoni i dërgonte Musolinit, e siguronte atë se, pas këtyre operacioneve «kundër rebelëve do të mund të vendoset qetësia dhe rendi në Shqipëri». Operacionin e parë ushtarak pushtuesit italianë e kryen në krahinën e Pezës, fill pas Konferencës së Parë Nacionalçlirimtare të Shqipërisë. Në urdhrin luftarak nr.1 të 26 shtatorit që gjeneral Xanini u dërgonte trupave vepruese lidhur me operacionin, ngarkonte këto detyra: të likuidonin çetat partizane, të ndëshkohej rreptë popullsia, të digjeshin të gjitha fshatrat në afërsitë e vendeve ku kishin ndodhur e do të ndodhnin goditje kundër trupave qeveritare, t'u merrej katundarëve bagëtia. Fashistët në Pezë dogjën qindra shtëpi, vranë në masë gra, fëmijë e pleq, rrëmbyen bagëtinë, por nuk ia arritën qëllimit për të asgjësuar çetën dhe për të nënshtruar popullin.

Pas operacionit në Pezë gjer në dhjetor të atij viti, pushtuesit kryen operacione ndërkohëse edhe në një varg krahinash të tjera të Shqipërisë së Jugut, të Mesme e të Veriut. Gjithkund veprimet ushtarake terroriste të fashistëve përfunduan me dështim të plotë. Gjendja u keqësua

edhe më shumë për armiqtë si rrjedhim i një vargu të madh veprimesh të ndërmarra nga çetat, njësitet guerile e nga masat popullore. Në përfundim të këtyre veprimeve, u çli-ruan dy qendra nënprefekturash, Gusmari më 28 nëntor dhe Çorovoda më 7 dhjetor.

Në dhjetor 1942 prefekti i Beratit, njoftonte qeverinë se gjendja e Skraparit ishte «shumë e kritikshme. . . E gjithë krahina e nënprefekturës së Skraparit ka mbetur pa autoritete qeveritare . . . Gjendemi para eventualiteteve të papritura. . .» Prefekti i Gjirokastrës njoftonte në të njëjtën kohë se «. . . Ushtria e Kuqe (sic), e formuar dhe e sistemuar në gjithë qarkun, nuk është e atillë që të dërmohet kollaj».

Ministri fashist i Punëve të Brendshme njoftonte po atë muaj se nga të gjitha krahinat e Shqipërisë Vlorë mbante «rekordin e turbullirave». Për të likuiduar këto «turbullira», fashistët organizuan në krahinën e Vlorës operacionin më të madh ndëshkimor, që kishin kryer gjer atëherë në Shqipëri. Më 30 dhjetor komanda italiane hodhi në drejtim të Mesaplikut ushtarë, karabinierë, roje finance baras me dy regjimente dhe më se njëmijë mercenarë të tradhtarëve Halil Alija e Selim Kaloshi, të përforcuar me artileri e tanke dhe të mbështetur nga aviacioni. Këto forca kishin për detyrë që të kapnin ose të asgjësonin partizanët, të kryenin çarmatimin e plotë të popullsisë, të digjnin shtëpitë e fshatarëve të arratisur dhe të ushtarëve dezertorë, të shkatërronin pasurinë e tyre, të arrestonin e të dërgonin në fushat e përqendrimit të gjithë anëtarët e familjeve të tyre së bashku me fëmijët. Partia i bëri thirrje popullsisë së Vlorës ta priste armikun me luftë. Së bashku me partizanët, fshatarët trima të Vlorës, të Kurveleshit e të Mallakastrës u ngritën të gjithë në këmbë për të ndihmuar çetat partizane. Luftimet më të ashpra u zhvilluan në afërsi të Gjormit më 1 janar 1943. Armiku kishte epërsi të madhe në njerëz e teknikë luftarake. Ai u ndihmua edhe nga tradhtia e një çete balliste që kishte pranuar të hynte në luftë, por që në kohën e përlëshjes me armikun dezertoj nga fronti dhe i kërcënoi nga prapa krahëve forcat partizane e vullnetare. Partizanët dhe populli i armatosur luftuan trimërisht, duke u shkaktuar trupave fashiste një disfatë të turpshme. Në fushën e betejës armiku la shumë të vrarë, midis të cilëve edhe komandantin e operacionit, konsullin (kolonel) Klementis. Për të shfryrë zemërimin për këtë disfatë, përveç rreprezaljeve kundër popullsisë, fashistët vranë njërin nga krerët e reaksionit, ministrin Qazim Koculi, i ngarkuar si komisar i lartë për drejtimin e operacionit (ai

ishte kthyer nga emigracioni dhe ishte bërë bashkëpunëtor i armikut), si edhe prefektin, të cilët i quajtën gjoja shkatarrë të disfatës. Qëndresa heroike e popullit të Vlorës, «epopeja e Vlorës», siç e quajti «Zëri i popullit», pati jehonë të thellë në Shqipëri. Si pasojë e krizës së përgjithshme, që u shkaktua në radhët e armikut nga rritja e vullshme e Luftës Nacionalçlirimtare, në janar Mëkëmbësi italian hoqi nga posti i kryeministrit vetë Mustafa Krujën, xhelatin e popullit shqiptar, i cili nuk u tregua i zoti të shtypte Lëvizjen Nacionalçlirimtare.

Formimi i organizatës reaksionare Balli Kombëtar

Zgjerimi dhe forcimi i Lëvizjes Nacionalçlirimtare në gjithë vendin i ashpërsuan më tepër kontradiktat klasore në Shqipëri dhe e thelluan diferencimin politik në radhët e grupeve të ndryshme shoqërore të vendit. Një goditje veçanërisht e rëndë për reaksionin ishte krijimi i Frontit Nacionalçlirimtar.

Për të dobësuar pasojat e mëdha politike, që sillte bashkimi i forcave patriotike e antifashiste të vendit nën udhëheqjen e Partisë Komuniste të Shqipërisë, reaksioni i brendshëm me nxitjen e pushtuesve italianë u përpoq të grumbullonte forcat e tij në një organizatë politike të quajtur Balli Kombëtar. Kjo organizatë u krijua nga fundi i vitit 1942 si reaksion kundër vendimeve historike të Konferencës së Pezës. Balli Kombëtar përfaqësonte interesat e borgjezisë reaksionare shqiptare. Në të merrnin pjesë çifligarë e tregtarë të mëdhenj, politikanë, aventurierë, intelektualë, borgjezë, kulakë, oficerë e klerikë reaksionarë. Këto rrethe i bashkonte urrejtja kundër lëvizjes popullore e Partisë Komuniste, në fitoren e të cilave ata shikonin fundin e sundimit e të privilegjeve të tyre klasore. Krerët e Ballit Kombëtar u bënë agjentë të fashizmit, por ishin njëkohësisht të gatshëm të viheshin në shërbim të anglo-amerikanëve, në rast se Gjermania dhe Italia e humbisnin luftën. Qëllimi kryesor i tyre ishte të siguronin pozitën sunduese dhe privilegjet e klasës me ndihmën e të huajve.

Këto rrethe reaksionare të privuara nga mbështetja e masave të popullit nuk e ndjenin veten të aftë t'i bënin ballë valës së furishme të lëvizjes popullore. Për t'ia arrihur qëllimit ato zgjodhën rrugën e bashkëpunimit të ngushtë me pushtuesit fashistë, ndonëse u përpoqën t'i mbulonin këto lidhje. Interesat e tyre egoiste klasore i çuan këto rrethe antipopullore në tradhti të hapur.

Komitetin drejtues të Ballit Kombëtar e kryesonte Mithat Frashëri, i cili gjer atëherë ishte përpjekur të mos komprometohej duke u bashkuar hapur me armikun. Si ai, ashtu edhe krerët e tjerë të kësaj organizate mundoheshin të maskonin lidhjet e tyre me pushtuesin.

Balli Kombëtar shpalli programin e vet të formuluar në dhjetë pika («dekalogu») i cili ishte fund e krye demagogjik. Për të mashtruar popullin, në fillim kjo organizatë u mundua të mbahej si gjysëmilegale dhe të përdorte në mënyrë demagogjike parullat e pavarësisë kombëtare e të mbrojtjes së interesave të kombit. Për të dhënë përshtypjen se ishte për luftë, Balli Kombëtar krijoi çetat e veta të armatosura «ilegale» dhe ngriti «këshillat» e vetë, në fillim për të mashtruar e përçarë popullin e pastaj për të luftuar në fushën politike e ushtarake Lëvizjen Nacionalçlirimtare. Ndërkaq, ai lëshoi parullën disfatiste «Të presim, se nuk ka ardhur koha» dhe filloi një fushatë shpifëse kundër Lëvizjes Nacionalçlirimtare. Çetat e tij, në krye të të cilave u vunë elementë aventurierë e kriminelë, i mbante gati jo për të luftuar armikun, por forcat partizane. Me anën e demagogjisë së tij, Balli Kombëtar mundi të mashtronte një pjesë të shtresave të mesme dhe të ulëta të popullsisë, veçanërisht në radhët e fshatarësisë. Mbështetja e tij në fshat u bënë agallarët e pasur.

Qarqet drejtuese angleze e amerikane, që i shikonin me shqetësim prirjet revolucionare të Lëvizjes Nacionalçlirimtare dhe autoritetin e madh të Partisë Komuniste në këtë lëvizje, e vlerësuan si një ngjarje pozitive krijimin e kësaj organizate tradhtare dhe veprimtarinë e saj.

Nuk vonoi të provohej se si nga përbërja e vet shoqërore, ashtu edhe nga orientimi dhe objektivat politike të veprimtarisë së vet Balli Kombëtar ishte një organizatë antikombëtare. Pushtuesit fashistë e përdorën atë gjer në fund si vegël për të përçarë e luftuar popullin shqiptar.

Krijimi i kësaj organizate e ndërlikoi gjendjen politike të vendit dhe e vështirësoi punën e Partisë Komuniste dhe të Këshillit të Përgjithshëm Nacionalçlirimtar për bashkimin dhe mobilizimin e popullit për luftë. Në rrethanat e krijuara atyre u duhej të zbatonin një taktikë të shkathët dhe largpamëse.

Në radhët e Ballit Kombëtar kishte mjaft njerëz të mashtruar, që ishin për luftë kundër pushtuesve. Prandaj Partia Komuniste dhe Këshilli i Përgjithshëm bënë përpjekje të mëdha për t'i tërhequr këta njerëz në luftën pa kompromis kundër fashistëve italianë dhe mbi këtë bazë të bëhej bashkimi në Frontin Nacionalçlirimtar. Kjo do të shpi-

nte në demaskimin e politikës disfatiste të krerëve ballistë dhe të prirjeve të tyre për bashkëpunim me pushtuesit.

**Jehona ndërko-
mbëtare e luftës
çlirimtare të po-
pullit shqiptar**

Jehona e fitoreve të popullit shqiptar në luftën kundër pushtuesve fashistë i kaloi kufijtë e vendit. Ajo tërhoqi vëmendjen e fuqive të mëdha të koalicionit antifashist, të cilat në dhjetor 1942 e njohën zyrtarisht luftën çlirimtare të popullit shqiptar për liri e pavarësi.

Qeveria sovjetike në një deklaratë të veçantë zyrtare «Mbi Pavarësinë e Shqipërisë», të bërë më 18 dhjetor, theksonte se «Bashkimi Sovjetik që e sheh me simpati të plotë luftën burrërore çlirimtare të patriotëve shqiptarë kundër pushtuesve italianë, nuk njih asnjë pretendim të imperializmit italian mbi tokën shqiptare dhe dëshiron ta shohë Shqipërinë të lirë nga zgjedha e pushtuesve fashistë dhe pavarësinë e saj të rivendosur. Çështja e regjimit të ardhshëm shtetëror të Shqipërisë është një çështje e saj e brendshme dhe duhet të zgjidhet nga vetë populli shqiptar». Deklarata të tilla bënë njëkohësisht edhe qeveritë e Britanisë së Madhe e të ShBA. Ministri i Jashtëm i Britanisë së Madhe, duke folur në Dhomën e Komuneve, deklaroi se qeveria e tij njihte lirinë dhe pavarësinë e Shqipërisë dhe se forma e regjimit që do të vendosej në Shqipëri, ishte një çështje e vetë popullit shqiptar, e cila do të zgjidhej në fund të luftës. Edhe sekretari i Shtetit për Punët e Jashtme të ShBA, në një deklaratë zyrtare, duke njohur kontributin e popullit shqiptar në Luftën Antifashiste, përmendi zbatimin e parimeve të Kartës së Atlantikut në lidhje me zgjidhjen e asaj forme qeverie që popujt do të dëshironin. «Përpjekjet e reparteve të ndryshme partizane që veprojnë kundër armikut të përbashkët në Shqipëri, deklaroi ai, shkaktojnë admirimin dhe vlerësimin tonë më të lartë».

Por qeveritë angleze dhe amerikane, megjithatë, nuk u shprehën kundër pretendimeve shoviniste dhe imperialiste ndaj Shqipërisë. Ato morën njëkohësisht një varg masash për të krijuar agjunkturën e tyre në Lëvizjen Nacional-çlirimtare dhe për ta vënë atë nën ndikimin e vet, duke përkrahur haptazi forcat shoqërore e politike reaksionare të vendit.

Deklaratat zyrtare të tri fuqive të mëdha aleate mbi njohjen e pavarësisë e të luftës së popullit shqiptar dësh-

monin se që nga viti 1942 populli shqiptar ishte njohur *de facto* dhe *de jure* si pjesëtar i koalicionit të madh antifashist.

Kjo ngjarje ishte një përkrahje e ndjeshme e luftës çlirimtare të popullit shqiptar dhe forcoi besimin e tij në fitore.

3. HOVI I RI I LËVIZJES NACIONALÇLIRIMTARE NË SHQIPËRI

**Fitorja historike
e Stalingradit
dhe ndikimi i saj
në Luftën e Dytë
Botërore**

Në vjeshtën e vitit 1942 makina ushtarake fashiste po pësonte goditje të rënda në të gjitha frontet e luftës, dhe në radhë të parë në frontin e Lindjes, që ishte sektori kryesor i luftës.

Qysh më 19 nëntor 1942 Ushtria e Kuqe kishte kaluar në kundërmësymje në rajonet e Stalingradit, ku armiku kishte grumbulluar forcat e tij më të mira, që vepronin në frontin e Lindjes. Beteja e Stalingradit, beteja më e madhe dhe më e përgjakshme në histori, mori fund me fitoren e plotë të Ushtrisë së Kuqe, më 2 shkurt 1943.

Fitorja e Stalingradit, që u arrit nën udhëheqjen e urtë të Partisë Bolshevike me J.V.Stalinin në krye, shënoi kthesën rrënjësore në Luftën e Dytë Botërore. Humbja e rëndë që pësoi në Stalingrad e tronditi nga themelet moralin dhe aftësinë luftarake të ushtrisë gjermane dhe, sipas fjalëve të J.V.Stalinit, shënoi «përcaktimin e ushtrisë fashiste gjermane». Ajo shkaktoi një krizë të thellë në bllokun fashist. Fitorja e Stalingradit e asgjësoi përrallën e pathyeshmërisë së ushtrisë fashiste gjermane, ndihmoi shumë për forcimin e aleancës antifashiste dhe shtoi së tepërmi shpresat e popujve të gjithë botës për fitoren e pashmangshme mbi fashizmin.

Fitorja e Stalingradit ishte një goditje e rëndë edhe për gjithë aleatët e Gjermanisë hitleriane, sidomos për fashizmin italian. Në Stalingrad u shpartallua Armata VIII italiane. Pasojat e kësaj humbjeje të rëndë për armikun ndikuan drejtpërdrejt në uljen e moralit e të aftësisë luftarake të trupave italiane të pushtimit në Ballkan dhe në Shqipëri.

Ushtria e Kuqe pas fitores historike të Stalingradit vazhdoi mësymjen e saj pa undalur në një front të madh, që niset nga Leningradi e mbaronte në Kaukaz. Kthesa që filloi në Stalingrad, mbaroi me një fitore tjetër të madhe të Ushtrisë së Kuqe në Kursk (korrik 1943) ku ushtria hitleriane, siç e ka përcaktuar J. V. Stalini, u vu para katastrofës. Vetëm mungesa e një fronti të dytë në Evropë e shpëtoi Gjermaninë fashiste nga shkatërrimi i saj i shpejtë.

Fitoret e Ushtrisë së Kuqe në dimrin 1942-1943 ushtruan një ndikim të madh në zgjerimin e lëvizjeve nacionalçlirimtare në vendet e pushtuara nga shtetet fashiste. Në mënyrë të veçantë lëvizja e armatosur çlirimtare kishte marrë përpjesëtime të gjera në Jugosllavi, Greqi, Poloni, Francë e gjetkë.

Në vendet fqinje në këtë kohë vepronin reparte të fuqishme partizane. Në Jugosllavi ishin çliruar krahina të tëra nga zgjedhja e pushtuesve gjermanë e italianë dhe ishin krijuar organet drejtuese qendrore të Lëvizjes dhe të Ushtrisë Nacionalçlirimtare Jugosllave, e cila në fillim të vitit 1943 numëronte rreth 100 000 luftëtarë. Në Greqi populli ishte ngritur në këmbë në luftën kundër pushtuesve, i bashkuar në radhët e Frontit Nacionalçlirimtar Grek (EAM). Që nga nëntori i vitit 1942 ishte krijuar Ushtria Nacionalçlirimtare Greke (ELLAS), e cila kishte çliruar krahina të tëra, sidomos në zonat malore të vendit.

Ndërmjet Lëvizjes Nacionalçlirimtare të Shqipërisë dhe atyre të vendeve fqinje ishin vendosur lidhje e bashkëpunimi vëllazëror, ndihme e përkrahjeje reciproke.

Thellimi i krizës politike në radhët e armikut

Partia Komuniste e Shqipërisë zhvilloi një punë të gjerë politike për të sqaruar popullin mbi rëndësinë vendimtare të fitores historike të Stalingradit dhe të fitoreve të tjera të Ushtrisë së Kuqe. Në të njëjtën kohë, ajo e paralajmëronte popullin shqiptar të mos binte në kurrthin e reaksionit, i cili mendohej t'i largonte masat nga lufta duke propaganduar idenë se fatin e Shqipërisë do ta caktonin aleatët dhe jo populli shqiptar. PKSh vinte në dukje se «fati i vendit tonë varet nga lufta që po bëjmë dhe sa më e gjerë dhe e ashpër do të jetë kjo luftë kundër zaptuesit aq më e shpejtë do të jetë dita e çlirimit».¹

Në rrethana të favorshme ndërkombëtare lufta e ar-

1) *Dokumente kryesore të PPSH, vëll. I, f. 149.*

matosur në Shqipëri mori përpjesëtime më të gjera dhe u ngrit në një shkallë më të lartë, duke kaluar nga veprimet e veçuara në veprimet e bashkërenduara të disa reparteve partizane.

Më 16 janar 1943 çetat e rrethit të Korçës sulmuan armikun në Voskopojë. Milicët e karabinierët që ndodheshin atje u dorëzuan pa pritur ndihmën e madhe që u vinte nga Korça. Edhe forcat fashiste që erdhën në ndihmë, u ndeshën në zjarrin e çetave partizane, të cilat i rrethuan dhe i shpartalluan. Gjatë këtyre luftimeve fashistët lanë shumë të vrarë, ndër të cilët edhe komandantin e tyre. Më 31 janar çetat e Mokrës, Gorës e Oparit rrethuan në Snosëm e Bulçar të Gramshit forcat armike dhe kapën robër afër 200 ushtarë e oficerë fashistë italianë. Më 10 shkurt çeta partizane e Mallakastrës dhe ajo e Vlorës goditën qendrën vajgurore të Patosit dhe i detyruan armiqtë të dorëzoheshin. U zunë robër të gjithë karabinierët dhe ushtarët e garnizonit, u shkatërruan puse, pajisje e makineri të ndryshme dhe centrali elektrik, u kap plaçkë lufte. Po këtë ditë, çeta partizane «Koto Hoxhi» e Gjirokastrës sulmoi Libohovën dhe e çliroi. Më 21-22 shkurt çeta partizane e Vlorës dhe ajo e Mallakastrës kryen një aksion tjetër të rëndësishëm në minierën e Selenicës. Pasi asgjësuan garnizonin armik, luftëtarët e lirisë shkatërruan rafinerinë, oficinën, makineritë e ndryshme, depo etj. duke e nxjerrë për një kohë minierën jashtë përdorimit. Në ditët e para të marsit, çeta e Tropojës dhe çeta «Emin Duraku» sulmuan një autokolonë italiane në rrugën Kukës-Pukë, afër Shëmerisë, i shkaktuan dëme të ndjeshme armikut dhe kapën një sasi të madhe materiali luftarak.

Gjatë muajve janar, shkurt e mars në gjithë Shqipërinë partizanët kryen një varg aksionesh të rëndësishme kundër vijave të komunikacionit, depove, postave dhe garnizoneve italiane.

Si pasojë e veprimeve luftarake të reparteve partizane në gjithë Shqipërinë, në tre muajt e parë të vitit 1943 u çliruan një varg krahinash të reja. Në to ishte ngritur dhe vepronte pushteti i këshillave nacionalçlirimtarë.

Disfatat e ushtrive fashiste në frontin e Lindjes dhe zgjerimi i Luftës Nacionalçlirimtare në Shqipëri e thelluan krizën politike në vend. Pas zëvendësimit të Mustafa Krujës në janar 1943 me Eqrem Bej Libohovën, vetëm një muaj më vonë pushtuesit fashistë sollën në fuqi një qeveri tjetër, të kryesuar nga Maliq Bej Bushati.

Me luftën e tij populli shqiptar kishte krijuar një gjendje pasigurie për pushtuesit e tradhtarët. Nga të gji-

tha anët e vendit, qendrës i vinin raporte e informata mbi përhapjen e stuhisë komuniste. «Populli, — njoftonte në mars kuestura e Gjirokastrës — e ka humbur krejt besimin në autoritetet qeveritare» dhe «rryma komuniste jo vetëm ka hyrë në popullatën civile, por ka depërtuar thellësisht edhe në rreshtat e ushtrisë e të organeve të policisë». Dhe me të vërtetë, në shkurt e mars pjesa më e madhe e ushtarakëve shqiptarë të inkuadruar në ushtrinë italiane u arratisën.

Vetë qeveritarët e Romës ishin të detyruar të pranoin dështimin e tyre të plotë në Shqipëri. Musolini deklaronte se «gjendja në Shqipëri shkon vazhdimisht duke u keqësuar. Populli shqiptar ka ngritur krye, megjithëse ne i kemi bërë shumë lëshime (!)» Edhe Hitleri, në një letër dërguar Musolinit në shkurt, vinte në dukje nga ana e tij se, ashtu si popujt e tjerë të Ballkanit, «edhe shqiptarët u treguan shumë pak të denjë për t'u besuar». Ai ishte i detyruar ta pohonte si «një realitet të ashpër» «urrejtjen e pakufishme» të shqiptarëve kundër Gjermanisë dhe Italisë.

Në këto rrethana, për t'i bërë ballë gjendjes dhe për të ruajtur sundimin e tyre në Shqipëri, pushtuesit fashistë e shikonin të domosdoshme përdorimin në shkallë më të gjërë të dhunës. Për këtë qëllim në shkurt 1943 Musolini pranoi propozimin e Çianos për të zëvendësuar Jakomonin, mëkëmbësin fashist në Shqipëri, me një njeri që të dijë «të fjaloset me forcën e armëve» dhe të jetë i zoti ta përdorë këtë forcë. Kështu, në mars u emërua si mëkëmbës gjenerali Alberto Pariani, ish-shef i Shtabit të Përgjithshëm të ushtrisë italiane, «dorë e fortë» e fashistëve dhe njëri nga pjesëtarët më aktivë të pushtimit të Shqipërisë nga Italia. Pariani së bashku me kryekomandantin e forcave të pushtimit në Shqipëri, gjeneral Dalmacon, hartoi një plan të ri për kryerjen e operacioneve të gjera në një varg krahinash të vendit për të «shtruar» popullin kryengritës shqiptar.

Për t'ia arritur këtij qëllimi reaksioni shqiptar, që tani kryesohej nga Balli Kombëtar u dha gjithë ndihmën e mundshme fashistëve italianë. Puna arriti deri atje sa ai mori përsipër shtypjen e Lëvizjes Nacionalçlirimtare. Kjo detyrë u fiksua në të ashtuquajturin protokoll të fshehtë Dalmaco-Këlcyra, që u nënshkrua në Tiranë, më 15 mars 1943, me autorizim të udhëheqjes së Ballit Kombëtar, nga anëtarët e Komitetit Qendror të tij Ali Bej Këlcyra dhe Nuredin Bej Vlora me kryekomandantin e forcave italiane të pushtimit, gjeneral Dalmacon. «Ne, — thuhet në këtë protokoll, — duke marrë çdo përgjegjësi personale,

sigurojmë shkëlqesën e tij gjeneral Dalmacon, komandant epror i fuqive të armatosura italiane në Shqipëri, se asnjë lëvizje kryengritëse me karakter të përgjithshëm nuk do të ngjasë në Shqipërinë Jugore. ...»

Në të njëjtën kohë, pushtuesit fashistë dhe reaksionarët vendas, të cilët i lidhte qëllimi i përbashkët për shkatërrimin e PKSh dhe të Frontit Nacionalçlirimtar, u përpoqën të mashtronin popullin me idenë e rreme të krijimit të një shteti kombëtar shqiptar. Për këtë qëllim në krye të qeverisë së re u caktua njëri nga përfaqësuesit kryesorë të Ballit Kombëtar, Maliq Bushati. Kryeministri i ri në seancën e 17 shkurtit të Këshillit të Lartë Korporativ Fashist në Tiranë deklaroi se midis Italisë dhe Shqipërisë ishte vendosur të shkëmbehen «përfaqësi diplomatike» dhe se qeveria italiane kishte premtuar rishikimin e marrëveshjes mbi konventën ekonomike-doganore-valutore të 20 prillit 1939 dhe atë të 3 qershorit 1939 mbi gjestionin e marrëdhënieve ndërkombëtare. Gjithashtu, për këto qëllime u shpall me bujë krijimi i «ushtresë kombëtare shqiptare» dhe i «gjindarmërisë kombëtare shqiptare», si dhe themelimi i organizatës «Roja e Shqipërisë së Madhe», organizatë politike «autoritare», e cila duhej të zëvendësonte partinë e dështuar fashiste. Ndërkaq, Viktor Emanueli i Italisë vazhdonte të mbetej edhe «mbret i Shqipërisë».

Por edhe ky «kurs i ri» i pushtuesve fashistë italianë në Shqipëri ishte i destinuar të dështonte.

Krahas thellimit të krizës politike vinte duke u keqësuar gjithnjë e më tepër edhe gjendja ekonomike e vendit. Pushtuesit italianë i shtuan më tepër grabitjet e pasurive të vendit, shfrytëzimin e masave punonjëse, inflacionin etj. Në fillim të vitit 1943 në krahasim me marsin 1939 kostua e jetesës në Shqipëri ishte rritur rreth 13 herë, ndërsa inflacioni — afro 38 herë. Vetëm për shkak të emetimit të kartmonedhave pa vlerë, populli shqiptar, gjatë pushtimit italian, pësoi një humbje prej 127 134 000 frangash ari, baras me më shumë se 2 miliardë lekë (të reja).

Konferenca e Parë e Vendit e Partisë Komuniste të Shqipërisë

Në kohën kur Lëvizja Nacionalçlirimtare po kthehej me shpejtësi në një kryengritje të përgjithshme popullore, Partia Komuniste e Shqipërisë, e cila e udhëhiqte këtë lëvizje, thirri Konferencën e Parë Kombëtare të saj për të caktuar detyrat e reja.

Konferenca i zhvilloi punimet në Labinot (Elbasan),

Pamje e jashtme e shtëpisë ku u mbajt
Konferenca I e Vendit

prej 17-22 mars. Ajo i kushtoi vëmendjen kryesore përgatitjes së popullit për kryengritjen e përgjithshme popullore dhe organizimit saj.

Pasi shqyrtoi veprimtarinë e Partisë që prej themelimit të saj dhe gjendjen ndërkombëtare e të brendshme në frymën e marksizëm-leninizmit, Konferenca mori vendime të rëndësishme për forcimin e mëtejshëm të PKSh dhe të Lëvizjes Nacionalçlirimtare.

Konferenca vendosi që të bëheshin edhe më të ngushta lidhjet e Partisë me masat e gjera punonjëse të qytetit dhe të fshatit, duke forcuar bashkimin e gjithë popullit në Frontin Nacionalçlirimtar në luftë kundër pushtuesve fashistë dhe tradhtarëve të vendit. Konferenca theksoi rolin e madh të Frontit Nacionalçlirimtar si organizata më e rëndësishme për bashkimin luftarak të masave të gjera popullore, si dhe rëndësinë e këshillave nacionalçlirimtarë si organe të këtij Fronti dhe njëkohësisht organe të pushtetit

të ri, që siguronin lidhjen e përhershme të Partisë me popullin.

Si hallkën kryesore të kryengritjes së përgjithshme popullore Konferenca përcaktoi krijimin e Ushtrisë Nacionalçlirimtare. Formimi i kësaj ushtrie ishte bërë një nga detyrat kryesore më të ngutshme të PKSh. Për këtë qëllim Konferenca vendosi: «Të krijojmë prej njësive partizave vullnetare Ushtrinë Nacionalçlirimtare të rregullt, e cila të jetë fuqia e tmerrshme kundër okupatorit dhe garancia e sigurtë dhe e fuqishme për çlirimin e popullit».¹ Konferenca dha udhëzime të hollësishme për organizimin e reparteve dhe njësive, shtabeve të qarqeve dhe Shtabit të Përgjithshëm të Ushtrisë Nacionalçlirimtare, për organizimin e Partisë në ushtri, për krijimin e funksionimin e

Delegatë të Kongresit I të BRASH

gjykatave ushtarake, për furnizimin e ushtrisë me armë, ushqim e veshmbathje, për taktikën e luftës partizane, për përgatitjen politike të luftëtarëve etj. Konferenca porosi gjithë anëtarët e Partisë ta kuptonin thellë rëndësinë e kri-

1) *Dokumente kryesore të PPSH, vëll. I, f. 140.*

jimit të Ushtrisë Nacionalçlirimtare dhe ta shihnin këtë si sektorin kryesor të punës së tyre.

Konferenca i kushtoi një vëmendje të veçantë punës së Partisë me punëtorët, fshatarët, rininë dhe gratë. Ajo porositi të forcohet puna politike e Partisë me masat punëto-re, me masat më të shtypura e më të shfrytëzuara, por edhe më përparimdashëset e vendit, nëpër miniera, fabrika e kantiere të ndryshme pune. Konferenca i kushtoi rëndësi të madhe punës politike me masat fshatare, të cilat ishin baza, burimi dhe forca kryesore sulmuese e Luftës Nacionalçlirimtare. Në rezolucionin e Konferencës shprehej nevoja për forcimin e «njësisë luftarake në mes punëtorëve dhe fshatarëve», e cila do të ishte «arma më e sigurtë» në Luftën Nacionalçlirimtare. Detyra e Partisë ishte t'u shpjegonte punëtorëve dhe fshatarëve të varfër se «ata janë aleatë natyralë dhe se me luftë të përbashkët do të lirohen nga mjerimet, uria dhe shtypja dhe do të realizojnë një jetë më të mirë dhe më të lumtur». ¹

Duke marrë parasysh se rinia ishte «burimi i gjallë i fuqive të reja të Partisë» dhe «fuqia e pashterueshme e Luftës Nacionalçlirimtare», Konferenca vuri si detyrë të përmirësohej puna me rininë dhe lëshoi direktivën për të forcuar organizimin e saj duke krijuar këshillat antifashiste të rinisë. Një detyrë e tillë u shtrua edhe për mobilizimin e grave në Lëvizjen Nacionalçlirimtare, duke krijuar për këtë qëllim Bashkimin Antifashist të Gruas Shqiptare.

Konferenca i kushtoi një kujdes të veçantë edhe punës me nacionalistët. Një numër nacionalistësh që nuk bënin pjesë në Frontin Nacionalçlirimtar, tani ishin bashkuar me Ballin Kombëtar. Prandaj Konferenca e shqyrtoi këtë çështje duke e lidhur me qëndrimin ndaj kësaj organizate. Ajo arriti në përfundimin se me një punë politike këmbëngulëse mund të tërhiqeshin në luftë kundër pushtuesve elementët e ndershëm nacionalistë, ndonëse ishin aleatë të lëkundshëm, duke i bindur në drejtësinë e platformës së Frontit Nacionalçlirimtar. Në të njëjtën kohë, Konferenca vendosi të demaskoheshin të gjithë bashkëpunëtorët e pushtuesve fashistë, duke përfshirë edhe krerët e Ballit Kombëtar, si edhe të demaskohej taktika mashtruese e reaksionit për krijimin e «shtetit kombëtar shqiptar», të «ushtrisë shqiptare», të «gjindarmërisë shqiptare» etj.

Çështjet organizative të Partisë në Konferencë u shqyr-tuan në lidhje të ngushtë me vijën politike të Partisë në luftën çlirimtare dhe me çështjen themelore, zgjerimin e

1) *Dokumente kryesore të PPSH, vëll. I, f. 140.*

kësaj luftime. Aty u vu në dukje rëndësia jetësore e unitetit të Partisë, pa të cilin nuk mund të kishte as bashkim të vërtetë të popullit në Frontin Nacionalçlirimtar.

Konferenca e Parë Kombëtare e PKSh zgjodhi Komitetin Qendror të përhershëm dhe Enver Hoxhën Sekretar të Për-

Shoku Enver Hoxha — Sekretar i Përgjithshëm i PKSh

gjithshëm të Partisë. Këto vendime shërbyen si program partie për gjithë periudhën e Luftës Nacionalçlirimtare.

Konferenca e Parë Kombëtare e PKSh ishte mbledhja

më e rëndësishme pas asaj të themelimit të Partisë. Ajo «luajti një rol shumë të madh për forcimin e unitetit e për të ardhmen e Partisë, për zhvillimin e mëtejshëm të Luftës Nacionalçlirimtare, për hedhjen e popullit në kryengritjen e përgjithshme të armatosur dhe për arritjen e fitores»¹.

K R E U X I

PRËSHIRJA E PËRCJHTSHMË POPULlore DHE TËMELIMI I UNITETIT TË DEMOKRACISË POPULlore

PRËSHIRJA E PËRCJHTSHMË POPULlore VITE 1944 - MAJ 1944

Partia Komuniste e Partitë të Luftës Nacionalçlirimtare e komunistëve u përdorën për të shprehur në mënyrë të qartë dhe të detajuar kërkesat dhe detyrat e kryesore të kryengritjes së popullit dhe të luftës kombëtare për çlirim të vendit të parë për organizimin e kryengritjes së përgjithshme të armatosur të Ushtrisë Nacionalçlirimtare.

Partia Komuniste dhe Partitë të Luftës Nacionalçlirimtare për të shprehur në mënyrë të qartë dhe të detajuar kërkesat dhe detyrat e kryesore të kryengritjes së popullit dhe të luftës kombëtare për çlirim të vendit të parë për organizimin e kryengritjes së përgjithshme të armatosur të Ushtrisë Nacionalçlirimtare.

Partia Komuniste dhe Partitë të Luftës Nacionalçlirimtare për të shprehur në mënyrë të qartë dhe të detajuar kërkesat dhe detyrat e kryesore të kryengritjes së popullit dhe të luftës kombëtare për çlirim të vendit të parë për organizimin e kryengritjes së përgjithshme të armatosur të Ushtrisë Nacionalçlirimtare.

1) Enver Hoxha. *Kur lindi Partia*, Tiranë, 1982, f. 325.